

Стащак Анжела Юрїївна, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри правового регулювання економіки ХНЕУ імені Семена Кузнеця, м. Харків, +34672056942, ay.stashchak@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2854-4520

Лавроненко Андрій Віталійович, аспірант державно-правових дисциплін, кримінального права та процесу ХНПУ імені Г.С. Сковороди, Харків, 0504027603, landruxa1981@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0181-5848

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Анотація. В статті досліджується проблематика призначення покарання за воєнні злочини. Визначається коло суспільно небезпечних діянь, що відповідно до чинного законодавства відносяться до категорії воєнних злочинів. Наводиться статистика зареєстрованих воєнних злочинів на території України. Наводиться аргументація щодо доцільності проведення наукового дослідження як нормативної регламентації порядку призначення покарання за воєнні злочини так і практики його призначення, яка є правозастосовною базою для такої діяльності. Наголошується на тому, що аналіз порядку призначення покарання за будь яке кримінальне правопорушення повинен проводитись за чітко вибудованим алгоритмом – базисом для якого повинні бути загальні засади призначення покарання. Визначено коло науковців у роботах яких здійснюється аналіз порядку призначення покарання за воєнні злочини і при цьому констатується відсутність значної кількості робіт такого напрямку. Досліджується урахування судами України при призначенні покарання за воєнні злочини положень статті 65 Кримінального кодексу України у якій легалізовані загальні засади призначення покарання. Встановлено, що у більшості випадків суди буквально ураховують засаду яка полягає у призначенні покарання в межах санкції статті, що передбачена законодавцем. Виходів судом за межі передбаченої санкції не зафіксовано. Констатується невизначеність у вироках суду положень загальної частини Кримінального кодексу України які враховуються при призначенні покарання саме за вчинення воєнних злочинів. Зазначається, що врахування тяжкості вчиненого правопорушення як загальна засада призначення покарання відбувалося майже у всіх досліджених вироках, при чому позитивним моментом слід вважати те, що суди достатньо часто вказували, що саме змістовно наповнює дану категорію. Щодо урахування

особи винного при призначенні покарання, то було встановлено, що це відбувається здебільшого формально за відсутністю комплексу таких даних про осіб, більшість з яких переховується не території країни-агресора. Також в процесі дослідження вироків суду було встановлено комплекс обтяжуючих покарання обставин, які враховувалися при призначенні покарання. Зроблено висновок про те, що суди при призначенні покарання за воєнні злочини належним чином враховують передбачені законодавством загальні засади призначення покарання що дозволяє максимально реалізовувати принципи диференціації та індивідуалізації кримінального покарання.

Ключові слова: воєнні злочини, кримінальне покарання, призначення покарання, загальні засади призначення покарання.

Stashchak Anzhela Yuriyivna, Doctor of Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Legal Regulation of Economy of the Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics ORCID: 0000-0003-2854-4520

Lavronenko Andrii Vitaliiiovych, Postgraduate Student of State Law Disciplines, Criminal Law and Procedure of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Харків, 0504027603, landruxa1981@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0181-5848

CERTAIN ASPECTS OF SENTENCING FOR WAR CRIMES

Abstract. The article examines the issues of sentencing for war crimes. The author defines the range of socially dangerous acts which, according to the current legislation, are classified as war crimes. The author provides statistics of registered war crimes on the territory of Ukraine. The author provides arguments for the expediency of conducting a scientific study of both the statutory regulation of the procedure for imposing punishment for war crimes and the practice of its imposition, which is the law enforcement basis for such activities. It is emphasized that the analysis of the procedure for imposing a sentence for any criminal offense should be carried out according to a clearly defined algorithm - the basis for which should be the general principles of sentencing. The author identifies the range of scholars whose works analyze the procedure for sentencing for war crimes, and at the same time notes that there is no significant number of works in this area. The author examines whether the Ukrainian courts take into account the provisions of Article 65 of the Criminal Code of Ukraine, which legalizes the general principles of sentencing for war crimes. It is established that in most cases, the courts literally

take into account the principle of imposing a sentence within the sanction of the article provided by the legislator. No cases of the court going beyond the sanction were recorded. The author notes that the provisions of the general part of the Criminal Code of Ukraine, which are taken into account when sentencing for war crimes, are not always clear in court verdicts. It is noted that the consideration of the gravity of the offense committed as a general principle of sentencing took place in almost all the verdicts studied, and a positive aspect is that the courts often indicated what exactly fills this category. As for taking into account the identity of the perpetrator when sentencing, it was found that this is mostly formal due to the lack of a set of such data on individuals, most of whom are hiding outside the territory of the aggressor country. Also, in the course of the study of court verdicts, a set of aggravating circumstances was identified that were taken into account when sentencing. The author concludes that when sentencing for war crimes, courts duly take into account the general principles of sentencing provided for by law, which allows for maximum implementation of the principles of differentiation and individualization of criminal punishment.

Keywords: war crimes, criminal punishment, sentencing, general principles of sentencing

Постановка проблеми. Під час вторгнення в Україну представники країни-агресора неодноразово демонстрували свою антигуманну та антилюдяну сутність, вчиняючи на своєму шляху величезну кількість злочинів. «Близько півсотні катівень виявлено на деокупованих територіях, 464 дитини загинуло, понад 16 000 дітей депортовано, щодо 66 фактів сексуального насильства, скоєного військовослужбовцями РФ, відкриті кримінальні провадження» [8]. Відповідно до даних наведених суддею Верховного Суду Миколою Мазуром, було зареєстровано 96656 злочинів агресії та воєнних злочинів. Серед зареєстрованих воєнних злочинів він виділяє: «умисні вбивства військовополонених і цивільних осіб; незаконне позбавлення волі та захоплення заручників; катування та інше жорстоке поводження з військовополоненими та цивільними особами; зґвалтування та інші форми сексуального насильства; напади чи бомбардування будь-якими засобами міст, селищ, житла та будівель, які не захищені та не є воєнними об'єктами; умисні напади на цивільні об'єкти, що не є воєнними цілями; невізбиркові обстріли; знищення і привласнення майна, що не викликане військовою необхідністю; розграбування міста чи населеного пункту» [5]. Чинний КК України у статті 438 у якості воєнних злочинів виділяє: «жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни,

заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій». Зважаючи на жорстокість таких діянь на їх суспільну небезпечність – кожний їх вчинивший повинен бути притягнутий до кримінальної відповідальності та покараний.

Незважаючи на бойові дії що тривають, на неможливість проведення окремих слідчих дій – уповноважені органи України роблять все можливе для встановлення справедливості і покарання винних осіб. При цьому, аналіз практики застосування покарання за воєнні злочини дозволяє зробити певні висновки щодо особливостей призначення покарання за злочини такого роду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відмітити, що у сучасній науці кримінального права відсутня достатня кількість наукових робіт у яких би аналізувався саме процес призначення покарання за воєнні злочини. Але при цьому існують і роботи у яких досліджувалися кримінальна відповідальність за воєнні злочини в цілому. Так, можна виділити роботи: Гловюк І.[4], Репецького В.М. та Лисика В.М.[7], Харитонова С.О.[9], Шинкарьова Ю.В.[11], Червякової О.В.[10]

Мета статті. Метою пропонованої роботи є аналіз окремих аспектів практики призначення покарання за воєнні злочини здійснений на ґрунті аналізу вироків суду, що знаходяться у загальному доступі.

Виклад основного матеріалу. Дослідження призначення покарання за воєнні злочини як і за будь яке інше кримінальне правопорушення повинно здійснюватися за чітким алгоритмом, базою якого повинні виступати загальні засади призначення покарання, передбачені ст. 65 КК України. При цьому слід зазначити, що проведення такого дослідження ускладнюється тим, що значна кількість випадків засудження осіб винних у воєнних злочинах відбувається порядку спеціального судового провадження за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), що певною мірою обмежує інформативність вироків викладених у Єдиному Державному реєстрі судових рішень у якості актів правозастосування і джерел для наукового пошуку. Але при цьому, суди зазначають, що «Відповідно до п.1 Постанови Пленуму Верховного Суду України №7 від 24.10.2003 «Про практику призначення судами кримінального покарання» при призначенні покарання в кожному випадку і щодо кожного підсудного, який визнається винним у вчиненні злочину, суди мають суворо додержуватись вимог ст. 65 КК України стосовно загальних засад призначення покарання, оскільки саме через останні реалізуються принципи законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання. Таке покарання має бути необхідним і достатнім для виправлення засудженого та попередження нових злочинів» [2], що підтверджує значущість і

обов'язковість урахування загальних засад призначення покарання у всіх без виключення випадках.

Перша засада, передбачена ст. 65 КК України передбачає призначення покарання: у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини Кодексу, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, за винятком випадків, передбачених частиною другою статті 53 КК України. Щодо урахування цієї засади, то санкція ч. 1 статті 438 КК України передбачає можливість призначення покарання у виді позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років. Санкція ч. 2 ст. 438 КК України передбачає позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі. Аналіз практики призначення покарання підтверджує, що суди достатньою мірою дотримувалися медіани щодо призначення покарання відповідно до встановленого його розміру у санкції. Так, Шинкарьов Ю.В. зазначив, що «при призначенні покарання за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України мінімальний строк покарання становив 9 років (10%), інші строки становили: 10 років (20%), 11 років (30%), 12 років (40%). Покарання у виді 8 років позбавлення волі – жодного разу виявлено не було. В цілому строки покарання, що призначалося, засвідчують належну якість відносної визначеності побудови санкції, оскільки судова дискреція спостерігається за всім діапазоном передбаченого законом строку покарання. При засудженні особи за діяння, передбачене ч. 2 ст. 438 КК України – спостерігалось 90% призначення покарання у виді довічного позбавлення волі. Це, свідчить про високий ступінь суспільної небезпечності діяння, передбаченого ч. 2 ст. 438 КК України, оскільки фактів призначення менш суворого покарання майже не спостерігалось. Лише в окремих, поодиноких випадках спостерігалось призначення покарання строком на 15 років позбавлення волі»[11]. З позицією Шинкарьова Ю.В. в даному випадку важко не погодитися. Зважаючи на тяжкість і суспільну небезпечність даних злочинів підстав для призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом як правило не вбачається. Про це у окремих вирокх вказувалося прямо: «Застосування м'якого покарання вочевидь породжуватиме в особи, які вчиняють кримінальні правопорушення направлені на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, уяву про безкарність таких дій, що матиме наслідком збільшення подібних дій, що призведе до завдання дедалі більшої шкоди державі та суспільним інтересам» [3].

Щодо другої засади призначення покарання, а саме призначення його у відповідності до положень загальної частини КК – то жодного випадку наведення у вирокі переліку врахованих положень загальної частини наведено не було. Вважається, що суди при призначенні покарання за воєнні злочини

враховували загальний перелік такого роду який у літературі пропонувалося розуміти у такому вигляді: «1) положення, що передбачає завдання КК України (ст. 1 КК України). ...; 2) норми, які передбачають, що протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК України, а також встановлюється заборона застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією (ч. 3 та 4 ст. 3 КК України)...; 3) норми, що визначають питання чинності кримінального закону в часі (ст. 4, 5 КК України); 4) правові наслідки засудження особи за межами України (ст. 9 КК України); 5) врахування визнання особи обмежено осудною при призначенні покарання (ч. 2 ст. 20 КК України); 6) особливості призначення покарання особі, яка при виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації вчинила певні види кримінальних правопорушень (ч. 3 ст. 43 КК України); 7) привила призначення покарання особі, яка вчинила особливо тяжке кримінальне правопорушення, за яке згідно із законом може бути призначене довічне позбавлення волі, у випадку, коли особа підлягає звільненню у зв'язку із закінченням строків давності, але суд прийняв рішення про неможливість застосування згаданих строків давності (ч. 4 ст. 49 КК України); 8) усі статті розділу Х «Покарання та його види». ...; 9) усі статті розділу XI «Призначення покарання» ...; 10) норма, що передбачає, які види додаткових покарань можуть призначатись при звільненні від відбування основного покарання з випробуванням (ст. 77 КК України); 11) правила призначення покарання особам, звільненим від покарання з випробуванням на підставі ст. 78 КК України, у разі вчинення ними протягом іспитового строку нового кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 78 КК України); 12) правила призначення покарання жінкам, звільненим від відбування покарання на підставі ст. 79 КК (ч. 6 ст. 79 КК України); 13) правила призначення покарання у разі вчинення особою, до якої було застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання нового кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 81 КК України); 14) правила призначення покарання, якщо особа, відбуваючи більш м'яке покарання, вчинить нове кримінальне правопорушення (ч. 6 ст. 82 КК України); 15) правила призначення покарання у випадку, коли в період звільнення від відбування покарання на підставі ст. 83 КК України засуджена особа вчинила нове кримінальне правопорушення (ч. 6 ст. 83 КК України); 16) положення статей 97–104 КК України, що визначають особливості призначення покарання неповнолітнім [6, с. 254-255]. Безумовно такий перелік є масималізованим, і окремі положення при призначенні покаранні за воєнні злочини фактично враховані бути не можуть.

Щодо урахування при призначенні покарання засади яка зобов'язує суд враховувати ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання, то аналіз практики призначення покарання за воєнні злочини показав наступне.

У досліджених вироків як правило зазначається факт урахування ступеня тяжкості вчиненого правопорушення. Так, у вирокі Нововоронцовського суду Херсонської області визначалося, що було ураховано «ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, а саме вчинене кримінальне правопорушення, яка за ст.12 КК України відноситься до особливо тяжких злочинів»[1]. В окремих вироків – конкретизуються які саме характеристики наповнюють даний критерій, хоча кореляція такої тяжкості і саме розміру призначення покарання залишається під питанням, оскільки воно призначається в межах установленної санкції статті. Так, зазначалося, що «визнаючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, суди повинні виходити з класифікації злочинів (ст.12 КК України), а також із особливостей конкретного злочину й обставин його вчинення (форма вини, мотив і мета, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів злочинної діяльності, характер і ступінь тяжкості наслідків, що настали)»[2].

Щодо врахування судом особи винного при призначенні покарання, то вказівки на які саме якості такої особи ураховувалися – зустрічалися достатньо рідко. Частіше за все суд обмежувався формальною згадкою про її урахування. Наприклад «судом при призначенні покарання обвинуваченому враховуються дані, що характеризують його особу у поєднанні із тяжкістю вчинених кримінальних правопорушеннях та конкретні фактичні обставини вчинення ОСОБА_8 злочинів, поведінку обвинуваченого до, в момент та після вчинення правопорушень»[3]. Це скоріше за все пояснюється тим, що обвинувачувані особи приховувалися від правосуддя на території країни-агресора і встановити характеристики особи винного видавалося неможливим.

Щодо урахування при призначенні покарання пом'якшуючих та обтяжуючих обставин, то аналіз вироків суду показав ярко виражену тенденцію відсутності обставин, що пом'якшували б покарання, що є абсолютно зрозумілим враховуючи особливості даного злочину і умови за яких вони вчинялися.

Щодо обставин, які обтяжують покарання – то їх було виявлено декілька: вчинення злочину повторно, вчинення злочину щодо особи похилого віку, вчинення злочину групою осіб, вчинення злочину в стані алкогольного сп'яніння. Інші вчені наводять подібну тенденцію урахування обтяжуючих покарання обставин: «Серед обтяжуючих покарання обставин суд визнавав: вчинення злочину в стані алкогольного сп'яніння (5%), вчинення злочину в умовах військового стану (10%), вчинення злочину групою осіб (5%),

вчинення злочину щодо особи похилого віку (1%), приховування від правосуддя (10%)»[11].

Висновки. Суди при призначенні покарання за воєнні злочини здійснюють такого роду діяльність із чітким дотримання встановлених законодавством загальних засад призначення покарання. Дані засади враховуються судами у повному обсязі з метою дотримання всіх принципів призначення покарання і максимальної реалізації принципу диференціації та індивідуалізації кримінального покарання. Розмір покарання що призначається відповідає санкції, що встановлена за вчинення воєнних злочинів що підтверджує її належну якість і відповідність вимогам формування санкцій. Можна констатувати, що при призначенні покарання за воєнні злочини, як і за інші – конструкція засади – врахування ступеня тяжкості вчиненого правопорушення, потребує більш глибокого пояснення для повного її у розуміння і урахування при призначенні покарання. Аналіз вироків суду показав також достатню складність урахування особи винного при призначенні покарання за воєнні злочини у зв'язку із частою відсутністю такої інформації і неможливістю встановити її. Слід також зазначити, що при призначенні покарання не були виявлені обставини що його пом'якшують – що підтверджує значну суспільну небезпечність вчинених воєнних злочинів та осіб, які їх вчинили.

Література.

1. Вирок нововоронцовського районного суду Херсонської області у Справі № 954/266/2 від 19 березня 2025. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125938305>.
2. Вирок Суворовського районного суду міста Одеси у Справі № 523/224/23 від 27.03.2024 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117988682>.
3. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва у Справі № 761/22218/23 від 08 квітня 2025 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126473332>.
4. Гловук І. Дослідження: вирок за ст. 438 КК України: порушення законів та звичаїв війни – з 24 лютого 2022 року. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/doslidzennia-viroki-za-st-438-kk-ukrayiniporusennia-zakoniv-ta-zvichayiv-viini-z-24-liutogo-2022-roku>.
5. Мазур М. Воєнні злочини. (ст. 438 Кримінального кодексу України). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_voen_zloch.pdf.
6. Марисюк К. Призначення покарання відповідно до положень загальної частини Кримінального кодексу України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. № 4(28). URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/dec/22898/38.pdf>
7. Репецький В.М., Лисик В.М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. Альманах міжнародного права. 2009. Вип. 1. С. 120-125. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/amp_2009_1_15.pdf.
8. Стефанчук М. Злочини РФ в Україні: виклики притягнення винних до відповідальності. URL: <https://unba.org.ua/publications/8055-zlochini-rf-v-ukraini-viklikiprityagnennya-vinnih-do-vidpovidal-nosti.html>.

9.Харитонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України : монографія. Харків : Право, 2018. 328 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18989/1/Kharitonov_2018-mono.pdf.

10.Червякова О.В. Відповідальність за воєнні злочини: механізми та процеси відновлення суверенітету та безпеки України. *Форум права*. 2020. № 2. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1322414>

11.Шинкарьов Ю.В. Аналіз практики призначення покарання за порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України). *Матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу. Законодавчі аспекти протидії особливо небезпечних злочинам в Україні. 2004.* URL: [https://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/32900/1/%D0%90%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%97%D0%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%98%D0%20%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%97%D0%9D%D0%90%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%D0%20%D0%9F%D0%9E%D0%9A%D0%90%D0%A0%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%D0%20%D0%97%D0%90%D0%20%D0%9F%D0%9E%D0%A0%D0%A3%D0%A8%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%D0%20%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%86%D0%92%D0%A2%D0%90%D0%20%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A7%D0%90%D0%87%D0%92%D0%92%D0%86%D0%99%D0%9D%D0%98%D0%A1%D0%A2.%20438%D0%9A%D0%9A%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%98\).pdf](https://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/32900/1/%D0%90%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%97%D0%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%98%D0%20%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%97%D0%9D%D0%90%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%D0%20%D0%9F%D0%9E%D0%9A%D0%90%D0%A0%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%D0%20%D0%97%D0%90%D0%20%D0%9F%D0%9E%D0%A0%D0%A3%D0%A8%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%D0%20%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%86%D0%92%D0%A2%D0%90%D0%20%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A7%D0%90%D0%87%D0%92%D0%92%D0%86%D0%99%D0%9D%D0%98%D0%A1%D0%A2.%20438%D0%9A%D0%9A%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%98).pdf).

References:

1. Vyrok novovorontsovskoho raionnoho sudu Khersonskoi oblasti. [The verdict of the Novovorontsov District Court of Kherson Region]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125938305>. [in Ukrainian].

2. Vyrok Suvorovskoho raionnoho sudu mista Odesy. [The verdict of the Suvorov District Court of Odesa]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125938305>.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117988682>. [in Ukrainian].

3. Vyrok Shevchenkivskoho raionnoho sudu m. Kyieva [The verdict of the Shevchenkivskyi District Court]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126473332>. [in Ukrainian].

4. Hloviuk I. Doslidzhennia: vyroky za st. 438 KK Ukrainy: porushennia zakoniv ta zvychaiv viiny – z 24 liutoho 2022 roku [Research: sentences under Article 438 of the Criminal Code of Ukraine: violation of the laws and customs of war - from February 24, 2022]. Retrieved from: <https://www.hsa.org.ua/blog/doslidzhennia-viroki-za-st-438-kk-ukrayiniporusennia-zakoniv-ta-zvichayiv-viini-z-24-liutogo-2022-roku>. [in Ukrainian].

5. Mazur M. Voienni zlochyny. (st. 438 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy). [War crimes. (Article 438 of the Criminal Code of Ukraine)]. Retrieved from: URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_voen_zloch.pdf. [in Ukrainian].

6. Marysiuk K. (2020). Pryznachennia pokarannia vidpovidno do polozhen zahalnoi chastyny Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Sentencing in accordance with the provisions of the general part of the Criminal Code of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriya: «Iurydychni nauky» - Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: “Legal Sciences”*. № 4(28). Retrieved from: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/dec/22898/38.pdf>. [in Ukrainian].

7. Repetskyi V.M., Lysyk V.M. (2009). Poniattia ta oznaky voienynykh zlochyniv [The concept and signs of war crimes]. *Almanakh mizhnarodnoho prava- Almanac of International Law*. №1. С. 120-125. Retrieved from: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/amp_2009_1_15.pdf. [in Ukrainian].

8. Stefanchuk M. Zlochyny RF v Ukraini: vyklyky prytyahnennia vynykh do vidpovidalnosti. [Crimes of the Russian Federation in Ukraine: Challenges of bringing perpetrators to justice.]. Retrieved from: <https://unba.org.ua/publications/8055-zlochini-rf-v-ukraini-vykliki-prityagnennya-vinnih-do-vidpovidal-nosti.html>. [in Ukrainian].

9. Харитонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України : монографія. Харків : Право, 2018. 328 с. URL Kharytonov S. O. (2018) Kryminalna vidpovidalnist za viiskovi zlochyny za kryminalnym pravom Ukrainy. [Criminal liability for war crimes under the criminal law of Ukraine]. Kharkiv : Pravo, Retrieved from: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18989/1/Kharitonov_2018-mono.pdf. [in Ukrainian].

10. Chervyakova O.V. (2020). Vidpovidalnist za voienni zlochyny: mekhanizmy ta protsesy vidnovlennia suverenitetu ta bezpeky Ukrainy. [Accountability for War Crimes: Mechanisms and Processes for Restoring Ukraine's Sovereignty and Security] Червякова О.В. Відповідальність за воєнні злочини: механізми та процеси відновлення суверенітету та безпеки України. *Forum prava - Forum of Law*. № 2. Retrieved from: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1322414>. [in Ukrainian].

11. Shynkarov Yu.V. (2024). Analiz praktyky pryznachennia pokarannia za porushennia zakoniv ta zvychaiv viiny (st. 438 KK Ukrainy). [Analysis of the practice of sentencing for violation of the laws and customs of war (Article 438 of the Criminal Code of Ukraine)]. Materialy mizhnarodnoho naukovo-praktychnoho kruhloho stolu. Zakonodavchi aspekty protydii osoblyvo nebezpechnykh zlochynam v Ukraini - *Materials of the international scientific and practical round table. Legislative aspects of combating especially dangerous crimes in Ukraine*. Retrieved from: [https://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/32900/1/%D0%90%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%97%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%98%20%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%97%D0%9D%D0%90%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%9F%D0%9E%D0%9A%D0%90%D0%A0%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%97%D0%90%20%D0%9F%D0%9E%D0%A0%D0%A3%D0%A8%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%86%D0%92%20%D0%A2%D0%90%20%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A7%D0%90%D0%87%D0%92%20%D0%92%D0%86%D0%99%D0%9D%D0%98%20\(%D0%A1%D0%A2.%20438%20%D0%9A%D0%9A%20%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%98\).pdf](https://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/32900/1/%D0%90%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%97%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%98%20%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%97%D0%9D%D0%90%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%9F%D0%9E%D0%9A%D0%90%D0%A0%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%97%D0%90%20%D0%9F%D0%9E%D0%A0%D0%A3%D0%A8%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%86%D0%92%20%D0%A2%D0%90%20%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A7%D0%90%D0%87%D0%92%20%D0%92%D0%86%D0%99%D0%9D%D0%98%20(%D0%A1%D0%A2.%20438%20%D0%9A%D0%9A%20%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%98).pdf). [in Ukrainian].